

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. Døil og begravelse
 Tilleggs spørsmål nr.
 Emne: 264
 Oppskr. av: Lovv Anton Solheim
 (adresse): Symevåg

Fylke: Hordaland
 Herad: Austheim
 Bygdelag: Bakke
 Gard: Symevåg
 G.nr. Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

Døilsvarslar.

SVAR

Døilsvarslane kunne vera mange:

Sinne sa at dersom liksalmane kom i huzen deira, og dei fekk slek hing til å synge, så fekk dei snart ein døande, eller dei høyrde bygge fugle-skrik om natta eller i uvet at dei såg lys på mastre tøypane eller gjerdestolpar. Nållys som dei kalte. Skore flokkar med svarte kråker (ravn) var også varsel om nokon som var død.

Telles kunne ein høyra fiek som kom berande med bord eller liknande som dei kasta på seg om natta, det var varsel på at nokon i huset eller nokon av skyldfolka kom til å dø.

Det vart også drukke eddyvøy minne kvar júl, og dersom skia som dei drakk or smidde opp var det døden.

Dersom nokon lag på det siste, og fekk slek hing på ymse slag mat, så var det teken på at døden var nær.

Døilsleik

At det vart gitt hing for å libba

døds kungen eller å flykta bestemte ting
 er det ingen her som hugsa. Men dersom
 en var viss på at den syike ikke kom
 seg all, var det allike sendt bud eller
 presten.

Var presten ventende var det pynta
 på opp i huset. Presten tok på seg kjolen
 sang ein salme eller tala med den syi-
 ke. Det var beredt to lys fram for
 sengen medan presten delte ut natt-
 verden.

Det var også sendt bud eller dei nær-
 maste slektningane. Killes kom gramma-
 re innom og så ja vel til han ^{eller ho} som
 låg på det siste.

Mange ganger bestemte den døende
 hvem som skulle bedast i gravfota
 og eller kor alt skulle ordnast både
 i og etter gravfota.

Tiden mellom dødsfallet og begravelsen.
 Uttrykket som joek nytta når nokon
 hadde døyd, Han eller ho har sletna
 eller flykta, fare her i fei, og liknande
 Vissa om at døden var inntrått, om
 skendode, vit ikke nokon om no,
 men det er enno skikken at det er
 nokon som let etter å se loka.

Dersom en såg at den døende låg
 og stul med døden var det sendt
 bud eller dei næraste gramma-
 re ^{kom} dødens ~~kom~~ si brått, og ikke
 dei var det, så var det sendt bud
 eller dei med det same.

Om husdyr som skulle varslast
 eller ting som en fins tak seg i dødsrommet
 er utyende

Noke vis tid frå ein var død til ein skulle liket sedel ikkje no. No det var for sedel ingen som hjuvde. Men liket vart like ut og seringa og og laagt på eit bord eller ein benk. Og vil ikkje om nokon her som la det på halms. Men seringa halmen vart bent straks etter på, og dersom den som laagde hadde hatt somiksame sjukdomar vart dei også bende. Dei andre klede vart ikkje bende.

Liket vart så vaska og det vart laagt ut klede over det.

Dei som vaskte liket var eit manns folk, dersom det var ein kar som hadde døydd, og ei kvinnfolk dersom det var eit kvende.

Håret vart også skelt, og somme lide vart også mennene barbert. Næglene vart også klipt.

Likvalnet som medisen ved ymse slag sjukdomar tynges og ikkje til Likkela.

Dei ord som var bruka for å kalle lik var slike: som likklede, eller sovipen eller liksovipen.

Tag vil ikkje om at brudelaknet vart brukt til liklaknet.

Liket vart kledd både i under og over-kles.

At folk brukte brudgomskjort og eller brudelinet vil eg ikkje nor, men gamle folk for i tiden i mine guttedagar hadde alltid i spær

likstjorta liqq, unde
 alle lekkleða skulle vera av linen.
 Fötene av det skulle stikje, vera
 syndige. Ein hadde stømpar på
 men ikkje skor.

Drivmen hadde skaut på; bya' var
 vort det skautet kalla lin heira.
 Ho va kvit.

Første på lekkleða mellom gamle
 og ung vilt og ikkje om, heller ikkje
 om ugifte kvinner og karselkone
 Alva tid ein bruka å kjøpa ferdige
 lekklede er vanskeleg å tidfesta, men
 kring hundreaskiftet tok det tid,
 men mange sydde lekklede henn
 lenge etter denne tid.

Ho vort det alltid kjøpt ferdige
 kle, for krigen var dei alltid av linen,
 men under krigen vort det papir og
 det er mykje bruka no og.

Dei ferdige klone vort kalla lik-
 sveip.

För i hadde alltid gamle folk
 kista ferdig, eller sa' hadde dei
 borda liqq, unde. Bya' var liq man-
 ge og unge desse borda på naustlem-
 men

Det vort bruka både spiker og trenag-
 lar, og skroppene var baste fä.

Derom det var ein mann som had-
 de handlag til det, laga han kista
 gjelv, eller var det verkilde folk
 som gjorde det.

Kistene för i tida var alltid svotte,
 men no er dei kvite. Det er kring

fulle hie fjøli av sidan dei tok til
a° måla dei slik.

No er det aldri svarte kiste, og dei vort
kjøpt ferdige. Men det var lang tid
at mange ikkje ville ha bykjøpte
kiste. Dei var ikkje sterke nok, og
grava ville rige no disse kistene
brøtne saman, og det såg på stygt
ut med si slike grav som hadde
lege saman.

Dei vil ikkje på mykje om at dei døde
skulle ^{ha} vorte med seg i grava. Det
enaste eg vit frå pålidelig hald var
at somme fekk med sameboka og
ringene.

Frå så lang tid at lunde så folk
kan hysa har alltid slekta
og rannome og ~~venene~~ ^{venene} vore tilsta-
des med liket vort lagt i kista.
Det vort halde i antakstunde
og sunge likesatma. No er alltid
presten med. Dette vort kalla
for at dei skulle leggja han
eller ho i kista. Etterpå vort det
for i tida beverking etterpå. Og
summe held skekkene seg tross,
men han vort meir og meir avlegg.

At det var dans etterpå har eg
ikkje hørt.

For i tida halde somme i stova
som dei kalle búa, og de vort likel
selt inn. Dei som ikkje hadde slike
rom sette det på lauen. De vort
skjedd sine på gaurt på slike
stader, og some på vegne mellom
husa og løa.

Var det nok som som ikke var heime,
 når dei la den døde i kista, hende
 det mange ganger at, dei som ikke
 hadde vore tilstades ^{som sterte} og såg den
 døde eller han var lagt i kista
 Gravkapell har ein enno ikke fjält
 i bygda og det var knapt nok
 bygt det.

Sorg.

Det skulle allheit vera stille i
 timet når det låg lik. Og ein skul-
 le mest ikke tala om den døde.
 i allefall ikke når vondt.

Når folk kom til gravferda skulle
 dei gå svart kledde. Kvinne hadde
 allheit svart kjolar og svart hovud-
 duk. Slik gikk også enkja kledde.

Syngja liket ut:

Søndag har aldri vore bruka som lik-
 ferdsdag her i bygda, heller ikke når
 bestemt dag. Lørdagsdagen var som
 regel den åttende dag eller døds-
 dagen.

Oradet vart bruka var fire tida gravil
 sidan har det vorte sagt begravelse.

Før den døde vart boren til kyrkja gar-
 den vart det sunge inne i huset.

Seinare vart det også halde salar.

Om sumaren tok ein kista ut på
 timet og det vart sunge og halde
 salar der ute. Loket var mest all-
 tid for i tida heke av. No er det sjeldan
 at når slikt hender. Lys har ikke

votla så langt som folk kan hysa. Heller
ikke vake natt eller nokre sikt, ikkje gråte
konv.

Liko almane vott eunge meir stille og
alvorsame enn ein song dei elles.

Det er almindelig at prestene er med i
heimen og heldt tale. Det er ikkje meir
enn kring 30 år dette at prestene vott
med.

Før i tida var det ein mann i bygda
som gjorde det. Mange gonger var det Cora-
ren. At foda skåla var drikket og det
berre nokre gamle folk i bygane som høyrer
hugsar til det, men det vott fortalt om
for so år sidan og var der ute og spiss
de eller gruse gamle skikken. Det er liksom
vott bore ut på tinnel og foda skåla
rindt. Det var ei skål full av öl.

Ho gjekk frå mann til mann og
det var eit farvel til han som forlet
land og heim og skulle til grava.

Dei som bor liksom ut var sønne til
den avdøde, eller var det slektningar
Slek er det no også

Tre gonger på dødstokken eller likdøis
ikjent.

Det vott alltid stridd bor av sine
i stova og ute på tinnel.

Kun ikkje hugsa nokke enna enn
at kvinnene fekk vera roed dersom
veret var, men var det stygt var og
ein skulle gjøvegen, så laut kvinnene
vera heime

Det er vel helst ein myt oppfatning at
di stjerne likfygget er di øvefullde og det

Telles & skikken slik at dersom det er nokon
som har dele livet på gjænen eller i andre
ulukke på fylg, & alle som kan redd
for å visa si medkyndle.

Frå så lenge folk kan hiepa og til
no så har alltid to eller tre mann gått
for kista og sungen. Dei tok til med same
dei gikk fra kisten og så song dei for
kvar yerd dei gikk fram om. Og, ikk
det var fra ein yerd og ned i havvid-
vegen vort det lagt ut sine de vegene
middest.

Det er vanleg å heisa flagg på halv
stamy nei nokon er død og på gode
fødsdager. På godane kanyt regner
er det også heist flagg. Etter kista
vort sett i goda vort flagget heist
på heist stamy. Flagg på halv stamy
heist dagen & det ingen som brukar

Det vort sungen også ^{liby} og ardas ein drag
framom dersom dei ^{låg} vort i nokli-
ken.

Ein skulle helst kanyu lempant
til kyrkje garden. Sleimover både gikk
ein ^{og} kanyde fotlave, men kapping vort
det ikke

Noko om hesten eller fargen på den
var der ikke.

På kyrkje garden

Det var dei same som Gøsta av veyne
som bar liket ut stova. Simrene er
slektningar og bymningar.

For i tidu var ein kista tre gange rundt
kyrkja, men det er itingen som kan hugsa

detke no. Det er ein stad i Lunda's
prestegjeld at dei giv ein gong reist
kyrkja med likel og det er ved Lygga,
men sjølve har ikkje nokk særskild mei-
ning med dette. Det er helst dette at den
avdøde skal taka særskild med kyrkja.
No ber dei alltid likel inn i kyrkja
af eit herme i koren. og der held presten
ein skutt tale og les bibelst. og så vert
det lagt kransar på kista frå lag einskild-
mann og samskipnads. Det er kring
fjolti av sudan at denne skikken vert
teken i bruk.

Noi kista vert boren ut av kyrkja og
dei gravar vert det stenge.

Graven

Kva tid det vert tilsett fast gra-
var har og ikkje fjält gjeis på, men
gravaren har eit fast namn. Det
er kulegrava, eller berre gravaren.

Et har ikkje fjält gjeis på kva for mei-
ning som ligg i desse namna.

For tida då presten ikkje budde på
staden vert ikkje gorda kasta på, men
det vert gjort ein søndag eller
preika

Tein sette ein stein eller også ein
beker med fine bokstavarane til den avdøde
ne på grava, men mykje skell med
grave vert det ikkje gjort i den eldre
tid. Tebbe er ^{tid} hadde fjält så virste
ein ikkje kvar dei noraste rekringa
ne lag.

No ver dei fleste gravene pynta og

slukt. Om varen ¹⁰ af sumaren set ein
 eller plantar blommar på gravene. og jule-
 aften legg di fleste kranser på. Tøllers
 far di fleste gravene skinner som et
 tilhogne på di gromse firma som
 loyar slike

Serlige tilfelle

Kortis det var med guldsmidder
 i eldre tid har ey ikke grav på,
 men eller gromse segn har ey høyt
 at di vort lyfta over kyrke muren
 og gravlagt i ei kirke på kyrke garden
 Udøpte barn vort gravlagt på
 kyrke garden så langt allende som
 di gamle folks her kan hugsa.
 Det same vort gjort med barn
 som vort for lidelig fødte

Gravöl

Ordet gravöl vort alltid brukt
 for i tida, men dette ordet er
 sjelden brukt no. No seier ein
 gravferd eller mest begravelse.
 Nokon fast budamann hadde
 ein ikke, men det var alltid no-
 kon av den næraste slekta som
 gikk kringom og bod til gras-
 ferda. Nokon seier sommar kan
 ein ikke hugsa her. bygda. Det
 gikk alltid for seg på ein stilleleg
 måte. Ii vort det snakka litt
 om den vordne sio sjukdom
 og hans eller hennar siide stid.
 Beda brev vort ikke send.

Gravölet varte som regel ein dag

Som regel var det tre eller fire
måltid. Noke særskild mat som
ikke kunne rykkes her og ikke
høyt. Heller ikke veit det det
var g, dt forskjell på gifle
eller uegifle.

Næraste rekninga var ikke fri
med tilstøttingen, det var heller dei
som stod for at det var g, dt
som det skulle.

Om omearbeidet var t slagg a
hull veit eg ikke, men det var
ikke arbeid uti dei gravfylget
gjekk framom. Elles var det skikk
at hull gravrelaget fylte med.
ingen var settet att og det kunne
mange gonger vera over hundred
menneske i en gravferd. Det hod-
de så mykje a sia kor stor stekt
den avlidne hadde, og kor stor
granda var.

För i lida hadde gjestene sendin-
gar med seg, men den skikken
bevare ikke bevart. Sendingane
kunne vera sende dagen i
fire uger, men dei kunne og
vera sende same dagen.

Noke særskild måte at desse
vart sende på veit eg ikke.
Men så var det også skikk at
gjestene fekk noke med seg heim
att. Dette var t kalla for "noring"

Overgangsformene var slik at
det ikke ^{gjikk} bevart i mer enkle

Jørner. Det vart stilt på all flatbrød og leppebaking og det vart kjøpt det ein skulle ha på beikkens. Det vart stilt med at folk kom med mykk og dravle og ein gjekk meir og mer der til discher. Så vart det stilt med alkoholforbruket både öl og brennevin. Ekkv ein hadde slutta med å bygga herme kjøpte ein ferdig laga öl frå byen.

Gamaldags sending og herme bygging slutta med på same tid både ved byllaup og gravferd.

Sendingane i nyare tid vart helst avlägget av ein krans.

Ho tid folk tok til å koma med kransar er ikkje så godt å tidfesta, men for 70-80 år sidan var skikken liken. Bruk

Dei fyrste kransane vart alltid laga herme. Dei vart her laga av milledarier (myllbar) og så vart same laga av klot papir. Ho er det ingen som lagar slike kransar. Dei kjem frå garbuarane eller blomsteforvningane i byen. Ho brukar ein like mykje silke- sløyfe med påskrift.

Rein det kransar fylt på kista når ho vart sett i grava, men det

vert også lurt krusas oppå gra-
va.

Kransene ligg på grava nokre dagar
til dei visner, og så er det gravvarm
som tek dei av.

Bewertninga er så ganske enno.

Summe held enno smyke på dei
gamle skikkane herre det at aka-
holen er borte. Dei som held
smyke på dei gamle er dei som
har lurt borte fin kyrkja.

Dei har kaffi for ein gær til
kyrkja, og eller ein kjem all
har ein middag, steik eller ~~sau~~
saua kjøtt, og for ein gær kaffi og
fine kaker. Men serleg eller
siste krig, vert grafykt
bedne inn til kaffe og smør-
brød i eit hus eller med kyrkja
Det kan vera bedehus, eller skule-
hus. Eller levot vert dette mer
alment.

Dødsfall i avisene er det enno
så ganske med. Det er mange
enno som stg. at det inn i
avisene, men mange har gjort
det i lang tid. Det er smyke eller
kva stalling ein hadde og kor
vordt og kjend den ualidne vor,
men for 30-40 år sidan vor det
syddognt her på våre kantar, enno
eller dei to siste verdenskrigane har
det vorte mer likt i bruk av alment.